

ԳԱՐԵԳԻՆ ԲԱՂՐԱՄՅԱՆ

ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող
հանձնաժողովի սակագնային քաղաքականության վարչության
պետ, տեխնիկական գիտությունների թեկնածու

ՄԱՐԻԱՄ ՄՈՍՋՅԱՆ

ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող
հանձնաժողովի սակագնային քաղաքականության վարչության
գլխավոր մասնագետ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

ԷՆԵՐԳԱՆՆՅՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ՍՊԱՌՈՂՆԵՐԻ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Էներգետիկ ռեսուրսներով Հայաստանի Հանրապետության ոչ բավարար ապահովվածությունը և դրանից բխող էներգետիկ անվտանգության ու էներգետիկ անկախության ապահովման հրամայականը պահանջում են էներգախնայողությանն ուղղված միջոցառումների ու գործիքների մշակում ու արդյունավետ կիրառում: Այդ գործիքներից առաջնային են սպառողների էներգետիկ գրագիտության մակարդակի բարձրացումը և ոլորտում պետական միջամտության դերի մեծացումը, ինչի շնորհիվ սպառողների համար տեսանելի օգուտները տնտեսության մասշտաբով և երկարաժամկետ հատվածում կդրսևորվեն բնակչության բարեկեցության աճով և տնտեսության ներքին ու արտաքին մրցունակության բարձրացմամբ:

Հիմնաբառեր. էներգախնայողություն, էներգետիկ անվտանգություն,
էներգետիկ անկախություն, էներգետիկ գրագիտություն,
տնտեսական աճ, խնայողություն

ՀՀ աշխարհաքաղաքական, տնտեսական պայմանները առավել քան կարևորում և ստիպում են ուշադրության կենտրոնում պահել էներգետիկ անվտանգության, էներգետիկ անկախության հիմնահարցերը, որոնց սերտորեն առնչվում է էներգախնայողությունը, ինչն էլ, իր հերթին, պայմանավոր-

ված է սպառողների՝ տվյալ ոլորտին վերաբերող գրագիտության մակարդակի բարձրացմամբ: Պատմականորեն ՀՀ-ն մշտապես բախվել է էներգետիկ ռիսկերի: Երկրի անվտանգությունը և անկախությունը ենթադրում են ոչ միայն սեփական ռեսուրսներով ապահովվածություն, այլ նաև անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների ստեղծում և շահագործում, իսկ վերջինս էլ պահանջում է զգալի ներդրումներ: ՀՀ տնտեսությունը բնութագրվում է էներգատարության գործակցի բարձր աստիճանով, ինչը նշանակում է, որ էներգետիկայի բնագավառում ցանկացած տեղաշարժ կարող է տնտեսությունում աղետալի հետևանքների պատճառ դառնալ: Այս բնագավառում տեղի ունեցող գործընթացներն իրենց ազդեցությունն են թողնում հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում:

Գիտությունը, տեխնիկան և տեխնոլոգիան պատմականորեն զարգացել են առաջանցիկ տեմպերով, ինչը հանգեցրել է էներգետիկ ռեսուրսների նկատմամբ պահանջարկի և սպառման ծավալների աճի: Սակայն, նշված գործընթացներին զուգահեռ, նույն տեմպերով չեն բարձրացել սպառողների էներգետիկ գրագիտության, նաև էներգախնայողության մակարդակները: Միջազգային ասպարեզում առկա հետազոտությունները հիմնականում հանգում են էներգախնայողության հասկացության սահմանման հստակեցմանը: Մինչդեռ, գործողությունները պետք է հիմնականում նպատակաուղղել սպառողների էներգետիկ գրագիտության մակարդակի բարձրացմանը և էներգասպառման կառավարման համակարգի ներդրմանը: Սպառողների՝ էներգետիկ շուկայի մասնակիցների վարքագիծը բնութագրվում է որպես ռացիոնալ՝ ցածր կամ ոչ ձկուն պահանջարկով: ՀՀ-ն աշխարհի այն ոչ մեծաթիվ երկրներից է, որտեղ էներգետիկ ռեսուրսների ձեռքբերմանն ուղղվող ծախսերը (ընդ որում՝ ինչպես քանակի, այնպես էլ համակարգերին միացման համար վճարվող), կենսամակարդակի և տնտեսական աճի տեմպերի համեմատությամբ, աճում են առաջանցիկ տեմպերով՝ սպառողների իրական եկամտի հաստատուն լինելու պարագայում: ՀՀ-ում էներգետիկայի ոլորտում տեղի ունեցող գնային փոփոխություններն ուղղակիորեն անդրադառնում են ինչպես բնակչության կենսամակարդակի, այնպես էլ տնտեսության մրցունակության վրա: Էներգետիկայի բնագավառի գները ՀՀ-ում գնաճը ձևավորող գլխավոր բաղադրիչներից են: Հաշվի առնելով նշված հանգամանքները՝ մեր երկրում սպառողների էներգետիկ գրագիտության մակարդակի բարձրացումը բխում է ինչպես կենցաղային և ոչ կենցաղային համարվող սպառողների, այնպես էլ պետության շահերից: Հետևաբար՝ նշված խնդրի լուծումը պահանջում է համակարգային մոտեցում և պետության անմիջական մասնակցություն՝ նպատակային ծրագրերի իրագործման միջոցով: Խոսքը վերաբերում է հատկապես էներգախնայողության ծրագրերին, որոնց հիմքում էլ պետք է դրվի սպառողների էներգետիկ գրագիտության բարձրացման գերխնդիրը: Դա ենթադրում է ռեսուրսների խնայողաբար օգտագործում (կամ չօգտագործում, եթե դրա կարիքը չկա) այնպիսի տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, որոնք հնարավորություն կտան նվազագույնի հասցնելու համապատասխան ռեսուրսները: Տարածված այն կարծիքը, թե էներգախնայողությունը հանգեցնում է էներգետիկ ռեսուրսների սպառման կրճատման, հետևաբար՝ հաճախ նաև սակագների բարձրացման և կարող է ունենալ հակադարձ ազդեցություն, վերանայման կարիք ունի, ինչպես և սակագների մեծության ձևավորման մեթոդների կախվածությունը սպառման ծավալներից: Բացի այդ, կարճաժամկետ

հատվածում էներգախնայողության հետևանքով առաջացած վնասները, երկարաժամկետում կփոխհատուցվեն տնտեսության մյուս ոլորտներում մրցունակության բարձրացմամբ, այդ թվում՝ ի հաշիվ ծախսերի և էներգետիկ ռեսուրսներից տնտեսության կախվածության հնարավորինս նվազման, առաջավոր տեխնոլոգիաների ներդրման և լրացուցիչ ծառայությունների մատուցման: Դրա վառ ապացույցն են, օրինակ՝ նորակառույց շենքերում օգտագործվող նոր տեխնոլոգիաները, որոնք հնարավորություն են տալիս զգալի տնտեսումներ կատարելու՝ միաժամանակ այլ ծառայությունների հաշվին ապահովելով սպառման ծավալների ավելացում: Բացի այդ, սպառողների էներգետիկ գրագիտության մակարդակի բարձրացման և էներգախնայողության արդյունքում տնտեսված միջոցները կներդրվեն տնտեսության այլ հատվածներում: Կամ, այլ կերպ ասած՝ կարճաժամկետ վնասները կարող են ապահովել ռազմավարական օգուտներ:

Աղյուսակ 1

ՀՀ մակրոտնտեսական և էներգատնտեսական բնութագրերը¹

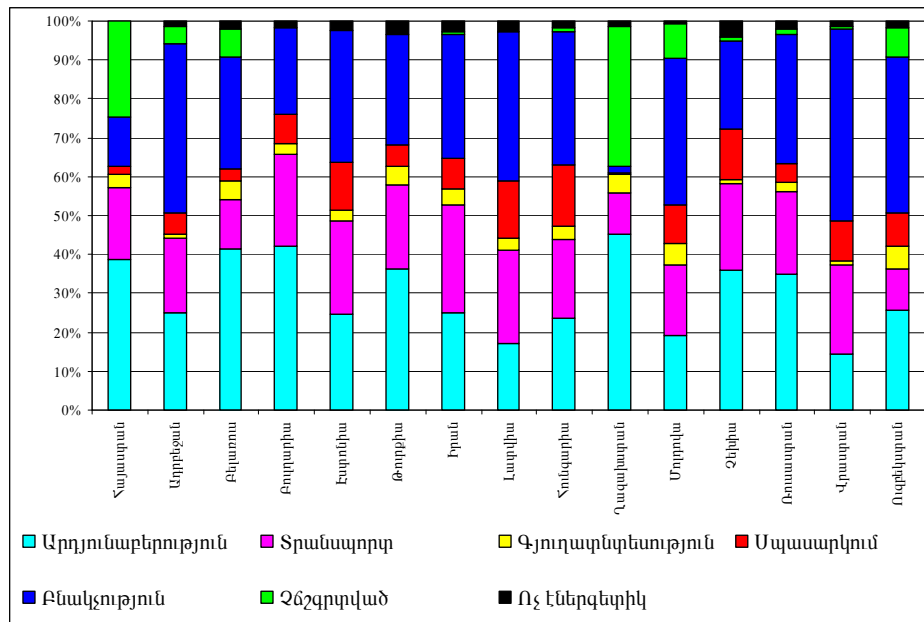
Հ/հ	Ցուցանիշ	Չափման միավոր	Տարի				
			2001	2002	2003	2004	2005
1	ՀՆԱ	մլրդ. դրամ	1176	1363	1625	1896	2228
2	Բնակչություն	մլն մարդ	3,212	3,210	3,212	3,215	3,218
3	Առաջնային վառելիք-էներգետիկ պաշարներ	հազ. տ ն.հ.	2032	2001	2080	2305	2618
4	Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն	մլն կՎտժ	5745	5517	5501	6031	6316
5	Բնական գազի ներմուծում	մլն մ ³	1409	1070	1201	1333	1685
6	Նավթամթերքների ներմուծում	հազ. տ ն.հ.	368	379	432	412	402
7	Էլեկտրաէներգիայի վերջնական սպառում	մլն կՎտժ	3450	3400	3660	4000	4370
8	Բնական գազի վերջնական սպառում	մլն մ ³	1300	901	977	1156	1444
9	Էներգաապահովվածություն սեփական ՎԷՊ-ով	%	30,3	38,3	33,8	35,5	33,1
10	ՎԷՊ-ի վերջնական սպառում	հազ. տ ն.հ.	1610	1302	1430	1564	1789
11	ՀՆԱ էներգատարություն	կգ ն.հ. հազ. դրամ	1,72	1,469	1,280	1,216	1,175
12	ՀՆԱ էլեկտրատարություն	կՎտժ հազ. դրամ	4,88	4,05	3,38	3,18	2,83
13	ՀՆԱ էներգաարդյունավետություն	հազ. դրամ կգ ն.հ.	0,57	0,68	0,78	0,82	0,8

¹ ՀՀ էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի ազգային ծրագիր, Հավելված ՀՀ Կառավարության 2007 թվականի հունվարի 18-ի N2 արձանագրային որոշման:

Կարճաժամկետ հատվածում էներգախնայողության և սեփական էներգետիկ ռեսուրսների սակավության հետևանքով առաջացած վնասները ՀՀ-ն կարող է փոխհատուցել նաև տարածաշրջանային էներգետիկ ծրագրերին ակտիվ ներգրավվածությամբ՝ եթե դրանց ոչ անմիջական մասնակցությամբ, ապա գոնե միջնորդի (տրանզիտ երկրի) դերակատարմամբ՝ փոխադրող երկրների համար ապահովելով երրորդ երկրներ էներգետիկ ռեսուրսների փոխադրման կամ տարանցման հուսալիություն և անվտանգություն:

Ընդ որում, տնտեսության առանձին հատվածների էներգատարության վերաբերյալ լիարժեք և համակողմանի պատկերացում կազմելու համար նախ պետք է ունենալ չափման միասնական միավոր (այդ թվում՝ պայմանական), քանի որ 1 մ³ գազի և 1 կՎտժ էլեկտրաէներգիայի սպառման արդյունքները համադրելի չեն:

Հայաստանի արդյունաբերությունն իր էներգատարությամբ ԱՊՀ երկրների շարքում ունի ցածր («լավ») ցուցանիշ (329,4 կգ մ.հ./հազ. դոլար), Ուզբեկստանը՝ 2616, ՌԴ՝ 831, Էստոնիան՝ 569, Մոլդովան՝ 1264, Վրաստանը՝ 304:

Գծանկար 1. *Էներգիայի սպառման կառուցվածքն ըստ տնտեսության ճյուղերի (2003 թ.)²*

Ինչպես երևում է գծանկարից, ՀՀ-ում էներգետիկայի ռեսուրսների և արտադրանքի հիմնական սպառողներ են արդյունաբերությունը (սարքավորումների մասով), տրանսպորտը, բնակչությունը, առևտրային այլ սպառողներ (շենքերի լուսավորություն, ջեռուցում և այլն): Ընդ որում, էներգետիկ ռեսուրսների առաջնային սպառումն իր ծավալներով ՀՀ-ում գերազանցում է երկրորդային սպառմանը: Ու քանի որ առաջնային էներգետիկ ռեսուրսները (օրինակ՝ գազը) սպառում են գերազանցապես ոչ կենցաղային համարվող

² Նույն տեղում:

սպառողները, և պահանջարկ ներկայացնողների ծախսերն ուղղակիորեն կախված են դրանց օգտագործման արդյունավետությունից, ուստի այստեղ էներգախնայողության համար խթաններ ստեղծելու կարիք առաջանում է հենց այդ պահանջարկը ներկայացնողների կողմից: Այլ է իրավիճակը ռեսուրսների երկրորդային սպառման շուկայում, որտեղ անհրաժեշտ են գործուն մեխանիզմներ շուկայի ծախողումները փոխհատուցելու համար՝ հաշվի առնելով սպառման համեմատաբար փոքր ծավալները և էներգախնայող տեխնոլոգիաների բարձր արժեքը: Ներկայումս ռեսուրսների երկրորդային սպառման շուկայում առկա խթաններն ուղղված են հիմնականում ծայրահեղ ծանրաբեռնվածության նվազեցմանը, մինչդեռ սպառողի համար էներգախնայողության շահամիտման անհրաժեշտ պայման է տեսանելի օգուտը:

Այսպիսով՝ էներգախնայողությունը հանգում է համապատասխան տեխնոլոգիաներ կիրառելու համար խթաններ ստեղծելուն: Ու, ինչպես նշվեց վերևում, պետությունը պետք է ակտիվ դերակատարություն ունենա էներգախնայողության ծրագրերում՝ դրանցում ներառելով հատկապես նորմատիվային պահանջներ, որոնք կունենան պարտադիր բնույթ (օրինակ՝ նոր շենքերի կառուցման թույլտվության հատուկ նորմատիվների սահմանում), և երկարաժամկետում կապահովեն զգալի օգուտ: Նորմատիվների պարտադիր կատարման պահանջը կարող է սկզբնական շրջանում առավել արդյունավետ լինել, քանի որ էներգախնայողության շնորհիվ առաջացող օգուտներն ուղղակիորեն զգալուց հետո միայն սպառողը շահագրգռված կլինի կիրառելու անհրաժեշտ տեխնոլոգիաներ: Առանձին երկրների ազգային առանձնահատկություններից ելնելով՝ հաճախ արդյունավետ կարող է լինել հասարակության մյուս անդամների օգուտների տեսանելիությունը և համեմատվելու ցանկությունը: Նման մեթոդ կարող է համարվել, օրինակ, սպառողին վճարման հաշիվ ներկայացնելիս հասարակության այլ անդամների վճարումների միջին մեծության վերաբերյալ տեղեկատվությունը: Գործուն մեթոդ կարող է լինել սպառողների կողմից ինքնակառավարման համակարգի ներդրումը:

Էներգախնայողության ռազմավարությունը, հիմնվելով մոդելների վրա, պետք է հաշվի առնի էներգետիկ ռեսուրսների արտադրությունը, ներմուծումը, սպառումը, սակագները կարճաժամկետում, դրանց մեծությունների փոփոխության ազդեցությունները մակրոտնտեսական և ֆինանսական ոլորտներում, ինչպես նաև սպառողների վարքագծային և տեխնոլոգիական ընտրության վրա ազդող ծախսային, հարմարավետության ու ժողովրդագրական գործոնները երկարաժամկետում: Մոդելավորման եղանակը հնարավորություն կտա հաշվի առնելու նաև օրենսդրական ու իրավական այլ ակտերի և ռազմավարությամբ սահմանված նպատակների համապատասխանությունը: Սակայն պետք է նշել, որ մոդելավորման համար անհրաժեշտ է ունենալ ելակետային տվյալների բազա, որի ստեղծման մեջ ևս պետության դերն առանցքային պետք է լինի: Քանի որ ՀՀ-ում, սոցիալ-տնտեսական պայմաններից կախված, հիմնական ուշադրությունը սևեմվում է միջոցառումների տնտեսական արդյունավետությանը, ուստի պետք է մշակել այնպիսի մոդելներ, որոնք հաշվի կառնեն դրանց սոցիալական արդյունավետությունը ևս: Վերջինիս վերաբերյալ տեղեկատվությունը կարող է իրականացվել սոցիալական գովազդի միջոցով: Սա նշանակում է, որ, օրինակ, սպառողների էներգետիկ գրագիտության մակարդակի բարձրացման և էներգախնայողության ապա-

հովման խնդիրը սոցիալական գովազդից վերածվում է գիտականորեն հիմնավորված և մշակված ծրագրի բաղադրիչի: Իսկ ծրագիրը պետք է լինի նպատակային՝ հաշվի առնելով շահառու յուրաքանչյուր խմբի ցանկությունները: Բայց քանի որ յուրաքանչյուր ձեռնարկի հաջողության գրավականը շուկայի արձագանքն է, ուստի կարևորվում է վերը նշված գիտական գաղափար-ծրագրի առևտրայնացումը և առաջարկի ու պահանջարկի համար խթանների ստեղծումը: Հակառակ պարագայում, կատարված ծախսերն արդյունավետ չեն լինի: Այսպես օրինակ՝ շինարարության ոլորտում համապատասխան նորմատիվների բացակայությունը կխոչընդոտի ներդրումների իրականացմանը, բնապահպանական խիստ տուգանքների բացակայությունն էլ չի խրախուսի մաքուր տեխնոլոգիաների բնագավառում ներդրումները:

Այսպիսով՝ սպառողների էներգետիկ գրագիտության մակարդակի բարձրացման և էներգախնայողության ապահովման ճանապարհը հետևյալն է՝

Արդյունքում՝ երկարաժամկետ հեռանկարում կապահովվեն տնտեսականից մինչև բնապահպանական օգուտներ. կաճի բնակչության բարեկեցության մակարդակը, տնտեսության մակարդակով կապահովվի դրանց ներքին և արտաքին մրցունակությունը՝ նպաստելով գիտության ու տեխնիկայի առաջընթացի և էներգախնայողության տեմպերի համադրելիությանը:

ГАРЕГИН БАГРАМЯН

*Начальник управления тарифной политики
Комиссии по регулированию общественных услуг,
кандидат технических наук*

МАРИАМ МОМДЖЯН

*Главный специалист управления тарифной политики Комиссии по
урегулированию общественных услуг,
кандидат экономических наук, доцент*

Проблемы энергосбережения и энергетическая грамотность потребителей. - Геополитические и экономические условия Республики Армения делают важными и требуют уделять особое внимание проблемам энергетической безопасности и энергетической независимости Армении, с чем очень тесно связаны проблемы энергосбережения, и что, в свою очередь, связано с проблемами повышения уровня энергетической грамотности потребителей. Стимулирование энергосбережения и энергетической грамотности потребителей на уровне государственных целевых программ в долгосрочной перспективе обеспечит выгоды как экономические, так и экологические, а также повышение уровня благосостояния потребителей и повышение конкурентоспособности экономики в целом.

GAREGIN BAGHRAMYAN

*Head of Tariff Policy Department
of Public Services Regulatory Commission,
PhD in Technical Sciences*

MARIAM MOMJYAN

*Chief Specialist of Tariff Policy Department of Public
Services Regulatory Commission,
PhD in Economics, Associate Professor*

Problems of Energy Savings and Energy Intelligence of Consumers. - Current geopolitical and economic conditions of the Republic of Armenia are very essential and make pay more attention to problems of energy safety and energy independence of the RA which are associated with the problems of energy saving, which, in its turn, is associated with the issues of improving energy intelligence of consumers. Development of incentives for energy saving and improvement of energy intelligence of consumers in governmental programs will provide economic and ecological benefits in the long run, including improvement of public welfare and competitiveness of economy, as a whole.